

kriminální strategie

Prof. JUDr. Miroslav PROTIVINSKÝ, DrSc., Praha

Považuji za vhodné seznámit čtenáře našeho časopisu stručně s podstatou článků Ralpha Berthela, kriminálního ředitele, prorektora Odborné vysoké policejní školy Saska. 1)

1) Berthel, R.: Kriminalstrategie gestern und heute. Eine Betrachtung zur Entwicklung einer Teildisziplin der Kriminalistik, zu ihren Wurzeln und Perspektiven - Teil 1. Kriminalistik, Verlagsgruppe Hüthig, Heidelberg 2005. č. 11, s. 619-627. Teil 2. dtto, č. 12, s. 708-716.

V první části objasňuje Berthel (dále jen „autor“) historický vývoj pojmu kriminální strategie v Německu, pokouší se popsat obsah kriminální strategie a zařadit ji do systému kriminálních věd. V druhé části autor problematizuje vztah kriminální strategie a kriminální politiky.

Poznámka: Považuji za nezbytné upozornit čtenáře, že v německé terminologii se používá pojem „kriminální“ jako shodný s pojmem „kriminalistický“ častěji než v terminologii české. V češtině hovoříme o „kriminální policii“, ale o „kriminalistické technice“, „kriminalistické taktice“ apod. V němčině se hovoří nejen o „kriminální policii“, ale také o „kriminální technice“, „kriminální taktice“ apod.

První část

V Německu se považuje kriminální strategie za jednu z částí kriminalistiky, ale vedou se diskuse o jejím předmětu, vnitřní struktuře a zejména o jejím praktickém využití.

Někteří autoři i praktici považují kriminální strategii za využitelnou výhradně na nejvyšších řídicích úrovních, zvláště ministerských. Také vznikl dojem, že tato nauka nepřinášela a nenabízela přesvědčivé a v praxi využitelné modely. Autor se domnívá, že je též nezbytné promyslet a nově definovat vztah kriminální strategie ke kriminální, bezpečnostní, právní a justiční politice.

Retrospektivní pohled

Autor se zde podrobně zabývá genezí pojmu kriminální strategie od dvacátých do sedmdesátých let minulého století. Že byl tento problém diskutován, je zřejmé i z Příručky kriminalistiky od Grosse a Geerdse z roku 1978, kde uvádějí: „V rámci kriminální taktiky rozumí mnozí pod pojmem *kriminální strategie* zvláštní oblast, v níž jde o koordinaci taktických a operativních opatření. Jinak řečeno, jedná se o umění součinnosti všech sil při dosahování kriminálně-politických cílů.“

Někteří autoři považují proto kriminální strategii za součást nauky o řízení a vidí možnosti jejího využití na nejvyšších řídicích místech kriminální policie. Používají tudíž pojmy „kriminalistická nauka o řízení“, „kriminální strategie jako nauka o řízení“ apod.

Když už nepostačují „obvyklá“ opatření ...

Jak to vypadá v policejní praxi, když mladí, angažovaní absolventi policejních vysokých škol nebo Policejní akademie pro řídicí pracovníky v Münsteru se snaží vnášet do policejní praxe nové ideje, nebo dosavadní praxi dokonce zpochybňovat? Setkává se to u „starých pardálů“ skutečně vždy s vlídnou vstřícností? Nebývají tito praktici v důsledku každodenní časové tísně, jisté setrvačnosti i obav, že to, co se osvědčilo, bude rychle hozeno přes palubu, tlačeni k příliš rychlým odpovědím? A není proto

jednou z jejich častých odpovědí právě otázka, zda „nechceme znovu vynalézat kolo“ ? Někteří autoři uvádějí, že kriminalisté musí být vzdělávání nejen ke zvládání konkrétních případů „obvyklými“ opatřeními, nýbrž i k abstraktním způsobům myšlení, tj. k cílenému uplatnění adekvátních opatření v širším územním rozsahu podle kriminálně-strategických zásad a konceptů. Z toho vyplývá blízkost kriminální strategie ke kriminální politice i její závislost na ní. Blízkost je nesporná, ale závislost by měla být ještě více prozkoumána. Autor uvádí zejména Geerdsův a Burghardův přínos pro zkoumání problematiky kriminální strategie.

Kriminální strategie v kriminalistice NDR?

Autor uvádí, že v kriminalistice bývalé NDR nebyla této problematice věnována pozornost, resp. jen okrajově v „kriminalistickém plánování vyšetřování“ a ve „speciální kriminalistice“, tj. v metodice vyšetřování, dále ve Stelzerově práci k významu prognóz kriminality (Socialistická kriminalistika, 1977), v knize „Kriminologie, teoretické základy a analýzy“ (1983) aj.

Pojem dostává obsahové kontury

Hlubší diskuse o pojmu a obsahu kriminální strategie se objevily ve Spolkové republice Německo v osmdesátých a devadesátých letech minulého století (Klink a Kordus; Kube a Schreiber). Pod pojmem kriminální strategie se rozumí *„racionální součinnost policejních sil k uskutečnění cílů kriminální politiky, tedy k zaměření celkové organizace na potírání kriminality“*.

Pojem kriminální strategie dále rozvinuli Zimmermann a Forker. Zimmermann definuje kriminální strategii jako *„plánování a provádění všech opatření ke kontrole a redukci kriminality podle právních a politických požadavků“*

s přihlédnutím k pocitu bezpečí občanů i možnostem materiálního a personálního zajištění."

Přínosem pro využití kriminální strategie v praxi byly i práce Zierckeho, Jansena a Finkela.

Místo kriminální strategie v kriminalistice

Vztah kriminální strategie ke kriminalistické taktice, resp. její zařazení do kriminalistiky, zůstaly dlouho sporné, nejasné. Ackermann a kol. tvrdí: „Překrývání mezi kriminální politikou, kriminální strategií a kriminalistikou... nelze vyloučit." Současně dělí kriminální strategii na komponenty plánovací a operativní. Právě toto dělení vyvolávalo vždy pochybnosti o významu a praktické využitelnosti kriminální strategie.

Důvod těchto pochybností je relativně jednoduchý. Spočívá jednak v tom, že kriminální strategie je převážně, i když nikoli výhradně, doménou policejního konání. Jakmile se kriminální strategie evidentně nechala rozčlenit do dvou částí, tj. jednak části charakteru praktického (operativního) a jednak části charakteru teoretického (plánovacího), vyvstala pro policejní praktiky přirozeně otázka jejího praktického významu. Tím se zájem o zkoumání kriminální strategie snížil na minimum. Avšak ani kriminalistika jako celek, ani kriminální strategie nemají být uměle děleny na praktickou a vědeckou (teoretickou) část. Proto také Schulte a Neidhardt taková stanoviska právem kritizují a ukazují na příkladu medicíny, jaký smysl by mělo její členění na vědecké a praktické komponenty. Výuka kriminální strategie dlouhý čas nepřinášela pozitivní výsledky, i když byla zaměřena teoreticky i prakticky. Kritické byly i hlasy policistů, kteří absolvovali studium kriminální strategie (jako stěžejního předmětu) na Policejní akademii pro řídící pracovníky v Münsteru. Z toho vyplývá poučení, že kriminální strategie musí být

uplatňována z aspektů všech částí kriminalistiky (taktiky, techniky).

Autor uvádí schematické vyobrazení **systému kriminálních věd**. Slovy lze vyjádřit tento systém takto:

- Systém kriminálních věd je založen na poznatcích věd společenských a věd přírodních.
- Systém kriminálních věd se člení na
 - ✓ Právní kriminální vědy:
 - Trestněprávní věda
 - Trestněprocesní věda
 - Jiné právně-vědní disciplíny s kriminalistickým aspektem, např. policejní právo
 - ✓ Neprávní kriminální vědy:
 - Kriminologie (fenomenologie, kriminální etiologie, kriminální geografie, viktimologie aj.)
 - Kriminalistika (kriminální strategie, kriminální taktika, kriminální technika)
 - Forenzní vědy (soudní medicína, psychiatrie, kriminální psychologie, forenzní obory aj.).

Na rozdíl od německého autora se domnívám, že vedle kriminalistické techniky a kriminalistické taktiky je jednou z významných součástí kriminalistiky „metodika odhalování, vyšetřování a prevence jednotlivých druhů trestné činnosti“, v níž by právě kriminální strategie měla mít významné postavení.

Další vývoj pojmu a obsahu kriminální strategie

Brisach a kol. svou knihou „Plánování kontroly kriminality“ (2001) rozvinuli kriminální strategii v uzavřenou koncepci. V ní obsažené teze o strategickém plánování a konání tvořily po mnoho let základy vzdělávání vedoucích pracovníků německé policie na Policejní akademii pro řídicí pracovníky v Münsteru. Jejich pokračovateli byli Lang a Schneider. Přesto zůstala řada otevřených otázek, zejména

ohledně využitelnosti obsahů kriminální strategie v policejní praxi a přenositelnosti obecně platných tezí do četných kriminálně strategických rozhodovacích procesů. Na tento nedostatek poukázali i Stock, Büchler a Schneider ve své kritice z roku 1999. Dospěli k málo potěšitelnému závěru: „Intuice spolu s každodenní teorií se zdají být pro konání policie podnětnými.“ Proto považovali za nezbytně potřebné systematické zdokonalování policistů na úseku represivních koncepcí. Jako jednu z možností viděli zřízení databanky, která by měla policejním služebnám v celém Německu usnadnit využívání již *shromážděných zkušeností* kolegů z jiných služeben. Taková databanka je již zřízena u Spolkového kriminálního úřadu KI 14 a představuje obohacení pro všechny ty, kteří mají co činit s plánováním a organizací boje s kriminalitou. Přesto zůstává nezodpovězena otázka, který nástroj by měl být dán k dispozici praktikům, aby kriminálně strategické úkoly neřešili buď výhradně jen podle *své intuice a teorie daného dne*, anebo jen *podle vzoru* jiných kriminálně strategických úkolů. Tato druhá možnost bez tvůrčího přístupu by mohla být jen pouhým kopírováním, které by bylo policii brzy vytknuto, pokud by sama tuto chybu nezaregistrovala.

Co je to vlastně strategie ?

Podle „Slovníku policie“ lze strategii definovat takto: *„Kriminální strategie je plánovitá součinnost všech společenských sil (nejen policie a justice) k účinnému potírání kriminality, přičemž vůdčí linie a cíle jsou předem dány kriminální politikou. Přitom je přechod od prevence k represí zpravidla plynulý.“*

Podle slovníku cizích slov je strategie „...*přesný plán vlastního postupu, jenž slouží k tomu, aby bylo dosaženo*

stanoveného cíle, a v němž se pokusíme předem zakalkulovat ty faktory, které mohou být zahrány ve vlastních akcích".

V jednotlivých vědních disciplínách se může pojem strategie odlišovat. Tak by bylo možno ukázat rozdílné definice strategie podnikatelské, strategie vojenské, strategie pedagogické aj.

Obecně lze vyzvednout tři stěžejní aspekty pojmu strategie: plánovitost, dlouhodobost a provázanosti (koordinace) více jednotlivých opatření.

Jak lze definovat kriminální strategii ?

Na Policejní akademii pro řídící pracovníky v Münsteru vznikla tato definice: *„Kriminální strategie je dílčí disciplínou kriminalistiky, která - spočívajíc na poznatcích o objektivní kriminální situaci a pocitu bezpečí obyvatelstva a přihlížejíc k právním, hospodářským, kulturním, historickým, politickým a sociálním rámcovým podmínkám, které určují účel organizace - se zabývá plánováním a organizací souhrnu opatření k potírání kriminality."*

Autor zdůrazňuje, že kriminální strategie je a má být využitelná na všech úrovních řízení policejní činnosti, tedy nejen na úrovni centrální. I místní policejní služebna si může vytvořit například koncepci k potírání množících se krádeží vloupáním do bytů apod.

Sledovat aktuální vývoj, dívat se do budoucnosti!

Autor zdůrazňuje, že kriminální strategie nemůže být jen záležitostí policie, nýbrž i právního systému aj., tedy všude tam, kde má být uplatněno strategické myšlení a jednání. Uvádí těchto pět příkladů:

1. Zavírání soudně lékařských ústavů

V důsledku úsporných opatření jsou rušeny ústavy soudního lékařství, aniž byl proveden adekvátní výzkum týkající se jejich potřeby nebo postradatelnosti. To dokazuje, že kriminální strategie se týká i justice a soudního lékařství.

2. Využívání poznatků vývoje vojenského

Úkolem kriminalistiky je využívat nových technických poznatků a možností, např. i flexibilního systému sledování pohybu těles ve vzdušném prostoru, nebo sledování pozemní dopravní situace. Létající pozorovací přístroje lze využít i při pátrání, při vzetí rukojmí a únosech, pozorování objektů apod. Pamatuje se včas na kriminálně strategické a právní aspekty využití těchto zařízení v budoucnu?

3. Kriminální strategie a daně

Kriminálně strategické úvahy se týkají i finanční a daňové politiky. Hlavní činností služeben celního pátrání v Německu je odhalovat pašování cigaret. To, že až dosud nebyla provedena harmonizace zdanění tabákových výrobků, hraničí až s trestností. Precizní analýzy a prognózy tohoto stavu a z nich odvozená opatření lze také považovat za použitou kriminální strategií.

4. Strategie pro přeshraniční spolupráci

Účinná spolupráce policejních sborů v Evropské unii vyžaduje koordinaci kriminálních strategií, jež jdou nad rámec státních hranic. Autor klade tyto otázky:

- Jak mají být v budoucnu prováděna šetření přesahující hranice?
- Jaké možnosti a pravidla se rýsují pro zřízení společných skupin pro objasňování (vyšetřování)?
- Jak se vyvíjí vytváření možností pronásledování, pozorování apod. přes hranice?

- Které úkoly mohou nebo mají v budoucnu provádět společné policejní služebny?
- Jak se v této souvislosti vyvíjejí národní právní systémy, resp. jaký vliv má v tomto procesu evropské právo?
- Jaké se rýsují možnosti a nezbytnosti pro společné, resp. odsouhlasené vzdělávání a zdokonalování policistů?
- Jaká se jeví potřeba kooperace na úseku policejní taktiky a strategie?

5. Externí vyhodnocovací podklady

Autor uvádí, že zejména vyhodnocování firemních podkladů v rozsáhlých vyšetřováních hospodářské a organizované kriminality i trestné činnosti související s dětskou pornografií je spojeno s vysokými náklady a je náročné na odborné znalosti. Proto v jednotlivých případech se musí policie obracet na odborníky z řad privátních osob nebo podniků. S touto tematikou spojené právní, taktické a finanční aspekty musí být také brány v úvahu z hlediska kriminálně strategického.

Využívat kooperaci a vlastní potenciály

Autor zde lituje toho, že v Německu není kriminalistika univerzitním oborem. V důsledku toho je policie ve výzkumu, např. i problematiku kriminální strategie, odkázána na vlastní síly, resp. na rýsující se kooperaci s vědeckými ústavy, zejména na úseku analýzy kriminogenních faktorů organizovaného zločinu, jak se ukazuje na příkladu Zemského kriminálního úřadu Severního Porýní-Vestfálska. Jako další možnosti zkoumání kriminální strategie vidí autor diplomové a seminární práce studentů na policejních odborných vysokých školách.

Prognózy kriminality a co lze od nich očekávat

Strategické myšlení zahrnuje vždy také prognostické myšlení, tj. odhadování vývoje, umění dívat se do budoucnosti. Prognózy kriminality jsou výpovědi o možném nebo pravděpodobném budoucím vývoji kriminality. Smyslem takových prognóz je obvykle včasné naplánování protipatření, resp. vyvíjení nových strategií prevence a potírání kriminality.

Užitek strategických analýz lze spatřovat:

- v jistotě plánování
- v předstihu k prostudování potřebné materie a k nácviku
- v časovém předstihu pro rozhodování
- ve schopnosti zahájit preventivní opatření proti potenciálním narušením
- ve změně procesu myšlení směrem k myšlení globálnímu
- v senzibilizaci problému a hledání možností součinnosti.

Až dosud bývá akceptace prognostických analýz v praxi poměrně malá, neboť jejich adresáti nemají dostatek zkušeností jak s nimi zacházet.

Autor uvádí tyto **možnosti využití prognóz**:

- v rámci krátkodobého policejního plánování (např. v daném dni) jako předvídání kriminality v určitých místech a v určité době;
- v střednědobém policejním plánování (např. strategie potírání určitých deliktů) jako předvídání nových forem kriminality a změn v jejich způsobech páčání;
- v dlouhodobém policejním plánování (např. plánování personálních stavů) jako předvídání zejména strukturálních změn registrované kriminality;
- v preventivních programech vztahujících se k obětem (např. vyhledávacích akcích v rámci komplexních plánů prevence kriminality) jako předvídání vývoje z hlediska situací a chování obětí;

- při cílených kriminálně politických strukturálních změnách (např. kriminalizace sociálně škodlivých způsobů chování v rámci hospodářského života) jako předvídání takového chování a možností postižených osob vyhnout se mu.

Druhá část

Autor podrobně vysvětluje **vztah** kriminální strategie a kriminální politiky a poté ukazuje, jak kriminálně strategické koncepty zasahují daleko do jiných společenských sfér. Na otázku, zda má primát politika, nebo právo, akcentuje autor **primát práva**. Souhlasí například se Stümperovou kritikou zvláště fatální formy vstřícné poslušnosti vůči politice: „Problém spočívá... v tom, že odborná kompetence současných odpovědných osob nesmí být nahrazována, omezována a také ovlivňována primátem politiky.“ Za přesně takovou kardinální chybu považuje autor i to, když v policejních odborných grémiích byly přerušeny diskuse s poukazem na to, že jsou politicky oportunní.

Autor považuje kriminální strategii **za nástroj** sebevědomých policejních vedoucích pracovníků. Varuje však před domněnkami a spekulacemi nebo mediálně vytvořeným míněním. Zdůrazňuje, že bez exaktní diagnózy není možná cílená terapie. Policie se má však také snažit aktivně vnášet kriminálně strategické myšlenky do kriminální politiky, která může pak ovlivnit tvorbu práva.

Značnou pozornost věnuje autor základním **podmínkám pro kriminálně strategickou činnost**. Dělí je na podmínky **vnitřní** (organizace a systém práce policie, početní stavy a vzdělání, pracovní směrnice, rozpočtové prostředky, technické a jiné vybavení) a podmínky **vnější**, kam řadí zákony, kulturní a náboženské podmínky, historické prvky, mezinárodní závazky státu, kriminální politiku, stav

kriminality, společenský, technický, ekonomický a politický vývoj, mediální reakce, pocit subjektivního bezpečí veřejnosti, demografický vývoj.

Vytyčené strategie mají být **realizovány** strategickými a taktickými opatřeními. To znamená, že koncepty potírání kriminality jsou realizovány zpravidla taktickými opatřeními, např. hlídkovou službou, prohlídkami, identifikačními úkony, prací s veřejností, zákonnou iniciativou aj.

Výchozí situace a vytyčování problémů jsou různorodé.

Výchozí situace lze rozdělit do tří skupin:

- a) Existuje příkaz vyplývající z právní normy, příkaz nadřízených, závazek plynoucí z mezinárodních nebo multilaterálních závazků státu apod.
- b) Vlastní zjištění o vývoji kriminality, o pocitu bezpečí veřejnosti, poznatky mediální.
- c) Kombinace situace a) a ad b).

Vytyčování problémů lze uvést těmito příklady:

- 1. V určitém obvodu narostl počet vloupání do bytů.
Nadřízený orgán vydal příkaz, aby byl vypracován koncept ke zlepšení situace.
- 2. Ministerstvo vnitra jedné ze spolkových zemí vydalo příkaz, aby služebny z úseku boje s kriminalitou byly prověřeny z hlediska efektivity a výslednosti práce.
- 3. Policie je vyzvána, aby zaujala stanovisko k nové koncepci národní drogové politiky v Německu.
- 4. Komise pro ochranu státu obdržela příkaz od nadřízeného orgánu, aby vypracovala katalog opatření k potírání pravicově extremistické, cizincům nepřátelské a antisemitské kriminality.
- 5. V rámci ústavních stížností, např. v souvislosti s oprávněním k policejnímu zásahu při potírání organizované kriminality, je policie požádána o zaujetí stanoviska.

6. V určitém obvodu byly zjištěny nedostatky v ohledání a zajišťování stop na místech činu, a proto jsou vyžadovány koncepční představy ke zlepšení této situace.

Dále se autor zabývá **prvky kriminálně strategického plánování**, a sice:

1. analýzou výchozí situace
2. konstatováním situace, analýzou problému a jeho příčin včetně tvorby prognózy
3. vytyčením cílů a stanovením opatření
4. kontrolou (služební, odbornou) plnění opatření
6. evaluací, v níž převládá ověřovací a hodnotící charakter.

V souvislosti s přípravou citovaných rozsáhlých časopiseckých příspěvků prostudoval autor několik **kriminálně strategických konceptů** a podrobně je hodnotí ze všech teoretických i praktických aspektů. Podle mého názoru by toto hodnocení mohlo být poučné i pro management v naší policii.

Autor také zmiňuje **oblasti kriminality**, kde se nejvýrazněji projevuje kriminálně strategické myšlení a vytváření koncepcí prevence a represe: mezinárodní terorismus, organizovaný zločin, drogová kriminalita, kriminalita a kriminogenní faktory související se zaváděním eura.

Protivinský, M.

Kriminální strategie

SOUHRN

Autor seznamuje čtenáře s podstatou zahraničních článků, v nichž se citovaný německý autor zabývá teoretickou i praktickou problematikou kriminální strategie a jejím významem pro účinnou prevenci a represí kriminality. Současně vyslovuje názor, že problematika

kriminální strategie by měla být řazena především do metodiky odhalování, vyšetřování a prevence jednotlivých druhů trestné činnosti.